

SPRÅKLIG SAMLING

Nr. 4
DESEMBER

1973
14. ÅRGANG

UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Landsmøtet 1973 — nytt sentralstyre

Det 10. landsmøte i SPRÅKLIG SAMLING er avvikla.

Også denne gangen var oppslutningen bra, de lange avstandene tatt i betraktning. Vi er glade for at trufaste medlemmer ofrer så mye tid og penger for saka at de kommer lange veger når vi har landsmøte.

Det språklige hovedemne på dette møtet

var et foredrag av professor Finn-Erik Vinje: Riktig og gal språkføring i norsk. Vi kommer tilbake til det i et seinere nummer.

På forrige landsmøte, i 1971, summerte professor Eyvind Fjeld Halvorsen opp erfaringene fra arbeidet i Norsk språknemnd. Denne gangen var det vår egen formann og medlem av Norsk språkråd, inspektør Ivar Grotnæss, som gjorde greie for arbeidet i rådet. Innlegget hans er å finne på side 2.

Lagssakene gikk ellers greitt unna. Møtet vedtok en uttalelse om språkbruken i offentlig tjeneste (se side 3), og gav Sentralstyret i oppdrag å sende en protest til myndighetene mot de avstemningsreglene for skolespråket som var foreslått av den daværende regjering.

Formannen og en del av sentralstyremedlemmene hadde sagt fra at de ikke kunne ta imot gjenvalg.

Det nye sentralstyret fikk denne sammensetning:

Formann:	Ivar Hundvin
Nestformann:	Ola Halvorsen
Medlemmer:	Halvor Dalene Gunnar Horverak Alfred Kvalheim Liv Myklebost Reidar Aavik
Varamenn:	Vidar Guldal Rakel Seweriin Olav Langeland

SISTE NUMMER!

Dette er det siste nummer vi sender til dere som ikke har betalt for 1973. Alle skal nå ha fått skriftlig melding, både medlemmer og abonnenter.

Derfor: Bruk betalingsblanketten! Det står og faller med *deg* om vi skal makte å la vår røst bli hørt i det framtidige mål dyrkingsarbeid — om de to medlemmene våre i Norsk språkråd skal sikres god «ryggdekning»!

Bladet er så å si den eineste kontakt vi har, vi som ønsker SPRÅKLIG SAMLING. Det gir informasjon om det som hender i språkpolitikken, i språkdebatten og i Norsk språkråd. Skulle noen ikke lenger ønske å engasjere seg aktivt ved medlemsskap, ber vi: Ting bladet!

Over til side 2

Om arbeidet i Norsk Språkråd

På forrige landsmøte, i 1971, gjorde professor Eyvind Fjeld Halvorsen greie for erfaringene med arbeidet i Norsk språknemnd. Han sa her m.a.

Når det gjelder organiseringen av Norsk språknemnd, var det en alvorlig feil at sentrale organisasjoner har stått utenfor. Disse organisasjoner har likevel hatt stor innflytelse på folkemeningen uten å være tvunget til å stå til ansvar for sine handlinger. Dette gjelder spesielt de mest ytterliggående. I så måte er forslaget om Norsk språkråd positivt. Kommer en rundt arbeidsbordet, er selve prosedyren i samarbeidet av mindre betydning — alle regler til tross. Oppdeling i to seksjoner er urealistisk. De viktigste spørsmålene både bør og må diskuteres i samlet nemnd. Departementets forslag til regelverk virker for byråkratisk, men Stortinget har tatt hensyn til Norsk språknemnds innvendinger. I det hele kan det være betenkelig å legge for stor vekt på representasjonen for kamp- og

interessegrupper i kulturlivet. En skal være oppmerksom på at de fleste saker er lite kontroversielle, og mange kan ekspederes av sekretariatet uten at de først blir lagt fram i samlet råd.

Hvordan er så erfaringene hittil fra arbeidet i Norsk språkråd? Her er det som rådsmedlem Ivar Grotnæss sa om dette på landsmøtet i september:

Norsk språkråd kom i gang 1. februar 1972 og har nå virka i 1½ år. Det kan derfor være grunn til å ta et første oversyn og vurdere arbeidet til rådet slik det kan se seg for et medlem av laget vårt.

For det første vil jeg fastholde noe jeg har gitt uttrykk for mange ganger: det var en avgjørende seier for laget at det fikk representasjon i rådet. Jeg vil gjerne nytte høvet her til å takke de som stod i brodden for laget i de vanskelige åra etter Vogt-komiteen kom i stand, og de som kjempa hardt for å få myndighetene til å gå med på å gi oss offisiell status som seriøs målorganisasjon da det virkelig gjaldt.

At vi blei med i Språkrådet, har jeg i mi formannstid kjent som et alvorlig ansvar for å drive et formelt ansvarlig lagsarbeid. Det er ingen tvil om at plassene våre i Språkrådet faller bort med en gang lagsarbeidet går i stå. Dette er en vekker og en pådriver for oss alle.

Når jeg nå skal ta for meg *måten Språkrådet arbeider på*, må jeg med en gang si at den verste byråkrat kunne ikke ha hitta på en mer innvikla organisasjon. En kan av og til ha ei kjensle av at rådet blei skapt for å være ei sovepute og støtdemper for myndighetene, med en struktur og et regelverk så utmeisla at rådet knapt nok kan fungere som et levende rådgivende organ for departementet. For det er jo dette rådet skal være — et effektivt rådgivende og saklig organ som kan hjelpe departementet med å ta avgjørelser i språkspørsmål.

Alt i det første store møtet i april 1972 blei det brukt ei tolking av vedtektene som ingen kan være glad for, og som vi i LSS har reagert sterkt imot, men hittil forgjeves. I språkspørsmål er nemlig avstemmingsreglene blitt tolka slik at først stemmer hver seksjon for seg i egne separate møter, og så gjentas denne prosedyren når rådet sitter samla: først stemmer den ene seksjonen og så den andre — og stemmetall oppgis separat når vedtak blir sendt over til departementet.

Det sies klart i vedtektene at «saker som i betydelig grad berører begge språkformer, skal alltid avgjøres av rådet i plenum». Men det slår en så i hel med følgende reservasjon: «Alle

Over til side 4

Over fra side 1

Landsstyre:

Ivar Grotnæss, Oslo.
Magne Aksnes, Øystese
Leiv Egerdal, Sarpsborg
Egil Røssaak, Ålesund
Einar Tønnessen, Kr.sand S
Lars Sødal, Lørenskog
Rakel Seweriin, Oslo
Vidar Jetne, Oslo
Tomas Refsdal, Drangedal
Johs. Fosså, Oslo

Varamenn til landsstyret:

Ågot Aakvik, Levanger
P. K. Aamo, Surnadal
Erik Skjeset, Brumunddal
Svein Hofseth, Arendal
Brynjulf Tangen, Kyrksæterøra
Jon Vidar, Notodden
Knut Kvigne, Oslo
Eilif Nordseth, Lødingen
Olaf Røinås, Stavanger
Jakob Skauge, Eidsvoll
Lars Vikør, Nederland
Lars Roer, Vollebekk
Haldor Heldal, Oslo
Helge Ytrehus, Rauland
Birger Øverås, Kolvereid

Revisor:

Johs. Fosså

Valnemnd:

I. Grotnæss
R. Seweriin

SPRÅKLIG SAMLING

Redaktør: Ivar Hundvin
Peter Kolstads vei 15, 3000 DRAMMEN
Tlf. (02) 83 64 80 / 82 28 39

Spøker det for Språkrådet?

Motstanden mot samnorsk-tanken er i ferd med å ebbe ut. Den hadde høgkonjunktur i åra etter siste krig, pga. den politiske situasjonen vi da hadde. Atskillige millioner blei investert i godtfolks språklige fordommer for å så mistru til *statsdirigering* — av språk som av alt anna. Saklighet blei forveksla med slagferdighet, spredd i et utall brosjyrer og ved foredrag.

I dag biter ikke de følelsesladde riksmålsargumenta. Vi har gjort det vi har makta for å avsløre dem, og *noe* har det nok betydd.

Mer vesentlig er det likevel at *tida* har løpt fra dem. De politiske konstallasjonene er annleis nå, og norskopplæringa i skolen har fått tid på seg.

Den må være ordblind som ikke ser at språkklimaet er i ferd med å endre seg, at samnorske former trenger gjennom i tidsskrifter og aviser som meiner noe med uttrykket *språklig frihet*, og ikke bruker språkpolitisk rødblyant på innsendt stoff.

I denne situasjonen er det at riksmålstilhengerne tar ett steg tilbake. Ei ny utgave av *Riksmålsordlisten* er på trappene, og skal en dømme etter Brynjulv Blekens *Riksmål og moderat bokmål*, der den nye ordlista er lagt til grunn for eksempelsamlinga, er riksmålet på veg tilbake til tida før 1917.

Samtidig er det i Språkrådet, etter forslag fra tidligere redaktør Thomsen i Stavanger Aftenblad (DnF), vedtatt å gi et særutvalg i oppdrag å utarbeide retningslinjer for rettskrivningsendringer i bokmål.

Det såkalte liberaliseringsvedtaket har ikke hatt noen virkning. Verken skoleelever eller andre som må bruke dagens offisielle rettskriving, føler *den* som noen ulempe.

Nå vil riksmålsfolk prøve å «bake» riksmålsordlista inn i den offisielle, til skolebruk. Og så skal konservative tidsskrifter og aviser, ved iherdig retting av annerledes skrivende, holde ved like myten om «riksmålsformenes iboende styrke».

Riksmålsbevegelsen aner antakelig sjøl hvor saklig svakt dette er. Derfor brukes trusler. I Frisprog 3. november slutter lederen slik:

«Brister også dette håp, kan vi vanskelig forestille oss annet enn at det spøker stygt for Norsk språkråds eksistens».

Håpet gjelder særutvalget.

Jeg tror Språkrådet kan ta truselen med ro, og bruke den tida som trengs slik at vi ikke får noe hastverksvedtak i rettskrivningssaka. Riksmålsfolk har ikke styrke nok, verken saklig eller organisasjonsmessig, til å sette seg opp mot utviklinga fram mot ett skriftspråk — til å sette seg ut over mandatet i det råd de er medlem av: *Støtte opp om den utvikling som på lengre sikt fører språkene nærmere sammen.*

Landsmøtevedtaket om

MÅLBRUK I OFFENTLEG TENESTE

Ut fra si målsetting, tilnærming mellom de to skriftspråka fram mot *ett* språk, vil Landslaget for språklig samling legge vekt på — i samband med utkast til ny lov om målbruk i offentlig tjeneste — at stat, fylke og kommune blir pålagt å nytte flest mulige samformer, slik føresetnaden er i de reglene som nå gjelder (rundskriv 25/1947 frå Kyrkje- og undervisningsdepartementet). Om en følgte prinsippet om at det som er rett i bokmål, ikke er galt i nynorsk — og omvendt — kunne en langt på veg utjamne skilnadene mellom de to språka og nå fram til sams formuleringer, former og ord i offentlig bruk av språket. Ei slik hovedline i målbruken i offentlig tjeneste ville fremme tilnærminga på lang sikt.

Vinninga ved den framgangsmåten for målbruk i offentlig tjeneste som vi her har gjort greie for, ville bli til stort gagn for landet vårt både økonomisk, sosialt og kulturelt.

Landslaget for språklig samling går inn for full jamstilling mellom bokmål og nynorsk i all offentlig tjeneste. Med offentlig tjeneste meiner vi all virksomhet der stat, fylke og/eller kommune har råderetten — enten fullt eller ut over 50 %. Et viktig prinsipp må være at alle som arbeider i offentlig virksomhet, skal kunne bruke begge målformer i skrift og like mye nynorsk som bokmål på alle områder der de offentlige organ har slutta seg til språklig nøytralitet.

Landslaget for språklig samling vil rå til at vi får ei effektiv språkkonsulenttjeneste. Dette er likevel ikke nok for å sikre at lov og føresegner om målbruk i offentlig tjeneste blir etterlevd i praksis. Vi vil derfor stø tanken om å skipe ei ombudsmannsordning for målbruken i stat, fylke og kommune. Ombudsmannsinstitusjonen må legges under Stortinget.

SPRÅK-nytt

heiter meldingsbladet for Norsk språkråd. Det er eit fikst lite blad, som til nå har komme med tre nummer.

I siste nummeret (3/73) skriv Johs. Aanderaa om *Norsk språkråd — funksjon og oppgaver*. Det 20. nordiske språkmøtet er omtalt av Arnulv Sudmann, og Sone Kleivane har tatt for seg ord og vendingar med tradisjon. I tillegg er det ein del mindre notiser, m. a. om språkretting i aviser, og spørje-spalte.

Frå nr. 2/73 sakser vi følgjande spørsmål og svar:

Spørsmål: Ein lærar i ungdomsskolen spør om ein skal rekne *den* som personleg pronomen i nynorsk for feil.

Svar: Bruken av *den* som personleg pronomen for substantiv av hankjønn eller hokjønn er så mykje brukt i nynorsk, særleg når det gjeld abstrakt, at ein bør vere liberal på dette punktet. *Den* blir elles brukt peikande og med trykk, t. d. «Har du skrive søknaden? — Ja, den er alt send.»

Adressa er Norsk språkråd, Postboks 265, Skøyen, Oslo 2, for den som måtte ønskje å bli oppført på fordelingslista.

Over fra side 2

avgjøreler ved plenumsbehandling i rådet krever flertall innanfor hver av seksjonene». Dermed kommer ikke flertallssynet i samla råd fram klart og entydig. Jeg kunne nevne mange eksempler fra avstemmingene i plenumsmøte nå sist under rådets behandling 21. og 22. september i år av utkastet til uttalelse om ny lov om målbruk i offentlig tjeneste. Enkelte paragrafer i lovutkastet med endringsframlegg er blitt vedtatt enstemmig i nynorskseksjonen og med flertall i bokmålsseksjonen, andre med enstemmighet i nvnorskseksjonen og med mindretall i bokmålsseksjonen. De sistnevnte framlegga vil altså ikke ha avgjørende virkning fordi det ikke har vært flertall i begge seksjoner.

Vi har imidlertid hatt enstemmighet både i nvnorsk- og bokmålsseksjonen — det gjaldt tilråding om avstemningsmåten ved *valg av opplæringsmål i grunnskolen*. Og så opplever vi at departementet likevel velger å se heilt bort fra sitt sakkyndige råd i samband med utkast til endring av grunnskolelova. I denne saka har Stortinget ennå høve til å omgjøre utkastet da Ot. prp. 66 (Om lov om brigde i lov av 13.6.69 om grunnskolen), ikke ble behandla i det forrige storting, og jeg har vurdert om vi i J.SS bør sende en uttalelse til Kirke- og undervisningskomiteen der vi neiker på det enstemmige vedtaket i samla språkråd.

Det er også grunn til å gå noe inn på det som skjedde i Språkrådets første møte i april 1972 da det såkalte liberaliseringsvedtaket i elevenes skriftlige arbeid i *bokmålet* ble trumfa gjennom. Her ble det satt fram viktige framlegg til vedtak uten den ringeste saksførebuing. Vi ble presentert for et foredrag av rektor Coward, som konkluderer med at en må vedta liberalisering straks. Mange i bokmålsseksjonen gikk inn for at dette skulle forberedes av ekspertorganet i rådet, nemlig fagnemnda, men blei nedstemt. Vinje hadde et eget forslag som det ikke engang blei votert over. I stedet blei det vedtatt å etablere et ad hoc-utvalg av fagnemnda pluss medlemmer av seksjonen forøvrig, og så blir et framlegg fra dette utvalget vedtatt oversendt departementet etter behandling i styret, men ikke i samla rådsmøte. Jeg protesterte energisk mot denne formen for saksbehandling allerede fra vi ble presentert saklista for møtet, gjennom behandlinga på møtet og seinere. Det endelige vedtaket gikk enstemmig gjennom med denne formuleringa «og utvalgets uttalelse oversendes departementet». Ikke i min villeste fantasi hadde jeg tenkt meg at vi ikke skulle få innstillinga fra dette utvalget opp som egen sak til realitetsdrøfting i rådet i et seinere møte — men den gang ei! Dette var en form for åndelig voldtekt som jeg aldri har godtatt, og da årsmeldinga for rådets arbeid kom opp på møtet i våres, fikk jeg følgende ført til protokolls: «Jeg mener det var uheldig at framlegget fra særutvalget om liberalisering av rettskrivingsreglene i elevenes skriftlige arbeider ikke ble tatt opp i samla råd før det ble sendt over til departementet». Når jeg stemte for framlegget om et særutvalg til å utrede liberaliseringsspørsmålet, var det for å få en sjanse til å gå grundig inn på liberalisering av bokmålet også i den forstand at liberalisering også kan tolkes i samsvar med vårt program: ei tilnærming mot ett skriftspråk med bruk av radikale former i bokmålet — men som denne sak blei behandla, fikk vi altså ingen mulighet for å drøfte dette i ro og mak.

For å gardere oss mot at noe liknende skal hende en gang til, har vi sendt en klar *uttalelse til Språkrådet om forsvarlig saksbehandling når rettskrivingsspørsmålet reint generelt blir tatt opp* av rådet. Dette er den største og viktigste saka rådet noengang vil få til behandling. Enn så lenge har en bare vedtatt å la det forberedende arbeid foregå i fagnemnda supplert med Borgstrøm, Øverland og Roksund for bokmålet. Jeg fikk opplyst på rådsmøtet 21. og 22. september at dette utvalget ennå ikke var sammenkalt. Vi har derfor god tid på oss til å vurdere rettskrivingsspørsmålet nå, og jeg trur det må

MIKKJEL FØNHUS

bli ei av de viktigste saker laget får å arbeide med i tida framover.

Når jeg skal konkludere denne innleiinga, vil jeg advare mot å tolke mine sterkt kritiske vurderinger av arbeidet hittil i Språkrådet slik at det ikke gagnar oss å holde fram med et årvåkent arbeid i rådet. Vi har fått en plattform å stå på og markert oss klart og tydelig. Jeg har en gang i bladet vårt formulert den hovedretningslinja vi bør ha for arbeidet vårt der: sterk i form, sterk i sak. Det er et gammelt latinsk fyndord jeg gjerne vil sette som devise for alt vårt strev med språksaker i framtida og.

*

I debatten etter foredraget blei det m. a. understreka at LSS og målrørsla ikke bør kjempe mot hverandre. De har begge et sams mål: *Ett* skriftspråk i landet, med basis i talemålet.

Det blei ellers opplyst at den liberalisering i skolemålet som departementet ga løyve til i år, ikke har betydd særlig mye. Elevene velger å bruke de formene som gjaldt før.

Hva skjer i Norsk språkråd?

Dagbladets kronikk 2. november 1973.

Geirr Wiggen:

I Norsk språkråd er det nedsatt et særutvalg for bokmål. Det skal gi generelle retningslinjer for rettskrivningsendringer i bokmål. Det skal også overveie muligheter for endringer i substantivbøyinga. Særutvalget har konservativ dominans, og vi kan vente angrep på obligatoriske folkemålsformer, hevder Geirr Wiggen i dagens kronikk.

Dette er noen ord om målstriden og om Norsk språkråd. Der er det ikke så fredelig og harmonisk som vi kan få inntrykk av. Folkemålsmotstanderne er særlig aktive.

Det er ikke lenge sia vi fikk det s.k. «liberaliseringsvedtaket». Elever i skolen skulle ikke få feil i skriftlige arbeider om de fravek de obligatoriske folkemålsformene i substantivbøyinga og en del av verbalbøyinga.

Nå er nye saker på trappene. På et møte i rådet 2. og 3. februar i år slo fhv. redaktør i Stavanger Aftenblad, Per Thomsen, frampå om at rådet burde nedsette et særutvalg for bokmål. Dette utvalget skulle ha i oppgave å se nærmere på rettskrivningsreglene for bokmål. Forslaget blei vedtatt i nytt møte 19. mars.

I dag er særutvalget et faktum. Det har status av særutvalg fordi det består av flere personer i tillegg til bokmålsseksjonen i språkrådets fagnemnd. Det er ikke noe ureglementert eller oppsiktsvekkende i det, sjøl om det til vanlig skal ligge under de to seksjonene i fagnemnda å stelle med slike spørsmål som dette utvalget skal arbeide med.

I fagnemnda sitter det 8 personer, fire i hver seksjon. I bokmålsseksjonen finner vi prof. Eyvind Fjeld

Mikkjel Fønhus døydde i haust, 79 år gamal. Han var ein trufast medlem av Landslaget. Men ikkje berre det: Han brukte eit språk så levande og friskt, så grunn-norsk, at det ikkje var til å undrast over at han måtte få Språklig samlings første litteraturpris, i 1963. Den fekk han for boka «Gullgraverne på Finnmarksvidda». Det var Halldis Moren Vesaas som talte ved overrekkinga. Ho sa m. a.:

Når hans bøker er så mykje lesne og så avhaldne, så kjem det kanskje ikke berre av at han skildrar så levande det som vi alle er glade for at vi enno har så mykje av i dette landet: stor urørt natur, og dei liv som rører seg i den. Den trivselen vi kjenner i lag med Fønhus, kan òg ha litt av sin grunn i at språket i bøkene er så eitt med det han skildrar, eitt med alt dette som vi kjenner som så inderleg og umistelig vårt.

Halvorsen, lektor Trygve Bull, prof. Finn-Erik Vinje og prof. Egil Pettersen. I særutvalget sitter i tillegg Margrete Aa. Øverland, Leif Roksend og Carl Hj. Borgstrøm. Med dem øker riksmålsrepresentasjonen i utvalget. Sett under ett har det en konservativ og riksmålsvennlig dominans.

Særutvalget har sitt første møte 2. november i år. Til grunn for arbeidet ligger ikke noe klart uttrykt mandat, men utvalget skal stake ut **generelle retningslinjer** for rettskrivningsendringer i bokmål.

Helt konkret skal det i første omgang se nærmere på substantivbøyinga. Vi kan vente klare angrep på de obligatoriske folkemålsformene (f. eks. **kua, bygda, jenta**). Enten vil særutvalget gå igjennom alle bøyingsreglene på ny for å se hvor det «finner det mulig» å foreta endringer. Når det gjelder de obligatoriske folkemålsformene, kan eventuelle endringer bare skje i én retning: Bort fra folkemålsgrunnlaget.

Mer sannsynlig er det likevel at flertallet i utvalget vil gå inn for å oppheve alle obligatoriske folkemålsformer. **Alle**. En slik avgjørelse vil flertallet i utvalget antakeligvis søke å rettferdiggjøre ved betegnelsen «full valgfrihet». Hva slags «frihet» det blir, skal vi se på nedafor. Nå vil jeg først minne om at det i så fall vil bety grønt lys for former som **jenten, bygden** o. l.

Valgfriheten er slett ikke så demokratisk som det kan høres ut til. Den vil ikke være noen frgjørende adgang til individuell språklig sjøltilfredsstillelse for alle og enhver. For vi lever ikke isolert fra hverandre. I samfunn med hverandre blir vi påvirka av og påvirker vi hverandre, alt etter som vi har makt til det. Noen øver større påvirkning enn andre. Blant dem som har høve til å påvirke flest og mest effektivt i landet vårt, er **lærebokforfatterne**. Også for dem skal valgfriheten gjelde. Vi kan risikere å finne riksmåls-

Over til side 6

Gaver til Språklig samling

A. Frydenberg 35,—, T. Refsdal 30,—, E. Lundebey 20,—, J. Vidar 15,—, O. Thesen 50,—, A. Smørgrav 30,—, M. Aksnes 30,—, A. Ytrehus 30,—, I. og K. Dalen 25,—, R 25 100,—, E. Vold 5,—, V. Toreid, Reykjavik 20,—, O. Skaug 10,—, J. F. 60,—, J. Risdal 5,—, Ove Byrkjeland 20,—, B. Hestetun 10,—, E. Myklebust 30,—, H. Helldal 30,—, A. O. Omland 25,—.

Over fra side 5

former i lærebøkene i stedet for slike folkemålsformer som i dag er obligatoriske.

For de rettskrivingsendringene særutvalget måtte komme fram til, gjelder nemlig **læreboknormalen**.

Om det rår «full frihet» på papiret, rår det ikke like vilkår i samfunnet vårt. Det gjelder i kulturelle tilhøve som i det økonomiske liv. Den sterkeste rår. I målstriden sitter riksmålsfolka med langt de største ressursene. De har kapitalen i ryggen. De har solide støttespillere i presse og forlagsdrift. Folkemålet i skole og offentlig tjeneste har alltid vært deres største torn i øyet. Det lov- og regelverket som har sikra folkemålet i offentlige institusjoner, har vært folkemålets sterkeste bastion mot overklassespråket. Uten det ville riksmålsbevegelsen ha lett spill.

Særutvalget for bokmål i Norsk språkråd betyr et riksmålsvennlig framstøt mot denne folkemålsbastionen. Tenker vi på den totale mangel på offentlig omtale utvalget har hatt, kunne det være fristende å kalle det et snikframstøt.

Det er ingen grunn til å mistenke noen for uheldig framferd. Men situasjonen passer inn i det offentlige bildet av Norsk språkråd: Språkfreds-institusjonen. Rådet som var resultatet av Vokt-komiteéns innstilling. Språkfreds-komiteén. Professor i nordisk språkvitenskap, bokmålsmannen Einar Lundebey, har i en tidligere artikkel i «Språkvård» pekt på hvordan Vokt-komiteéns innstilling gav innrømmelser til riksmålet. Komiteéns holdning i målstriden lå på linje med Høyres. Det var Ap-ministeren Helge Sivertsen som la opp til komiteén i begynnelsen av sekstiåra. Atmosfæren var proppfull av ønsker om samarbeid og harmoni, ikke minst i Arbeiderpartiet. Samarbeid over hele linja, i kulturliv som i økonomien.

Men motsetningene var der, og de er der i dag. Bak språkrådets «språkfreds»-ferniis utfolder de seg. Språkfreden er en illusjon, og den ser ut til å ha svekka riksmålsmotstanden blant dem vi venter skal tale folkemålets sak i språkrådet. Den har hjulpet folkemålsmotstanderne. De er på offensiven, som nå i særutvalget for bokmål. Det er ingen grunn til å opprettholde illusjonen om fred og harmoniske tilstander i norsk språkkultur. Den illusjonen bidrar bare til å svekke det breie folkelige engasjementet i målstriden. Den reduserer folks årvåkenhet overfor sentrale tiltak og beslutninger som gjelder språket vårt. Den gir riksmålsbevegelsen friere tøyler i dens folkemålsfi-

endtlige framstøt.

Det er viktig for hver enkelt av oss at vi kan bruke det målet som er naturlig for oss. Det har betydning at vi kan bruke det trygt, hvor og når det enn måtte være. Slik det er i dag, har de mektiges språk høy sosial status. Riksmålet og det moderate bokmålet har liten forankring i folkemålet. Likevel: I manges øyne gir det prestisje å bruke det. Dermed blir mange utrygge på sitt eget naturlige mål. Det legger band på dem i mange høve. Det svekker sjøltilliten. Slik virker overklassespråket til å undertrykke store deler av folket. Derfor er målstrid en folkelig frigjøringsstrid. Derfor er det også at så lenge arbeiderrørsla har vært i framgang, har folkemålet vunnet fram og riksmålet mått vike.

I målstriden vil alltid talemålet være det sentrale. Det er det målet vi snakker naturlig vi må lære oss å bruke med respekt og sjøltillit. Det er det vi må skape vokstervilkår for. Men da må vi ikke miste interessen for skriftspråket. Det virker nemlig sterkt normerende på talemålet.

Derfor er det ikke bare filologisk flisespikkeri å vokte på de reglene som gjelder for rettskriving. Vi som ønsker en fri folkelig kultur, må arbeide for et folkelig språk. Når folkemålsfiendtlige framstøt finner sted, må vi stå imot. Vi har all grunn til å frykte slike framstøt i språkrådets særutvalg for bokmål.

Vi må stå imot nå. Det gjelder alle folkemålsforkjempere. Også de som har funnet sin plass i nynorskleiren. I Norsk språknemnd var det et prinsipielt skille i to leirer. Det var nynorskefolk og bokmålsfolk. Alle skulle arbeide på norsk folkemåls grunn. Derfor stod riksmålsbevegelsen utafør. I bokmålsseksjonen i Norsk språkråd finner vi derimot både riksmåls- og bokmålsfolk. Prinsippet fra språknemnda er dermed brutt. Da bør det brytes helt. Riksmålsbevegelsen griper bestemmende inn i rettskrivingsforhold i bokmålet. Da bør heller ikke nynorskefolk og Noregs Mållag føle seg forplikta til å holde seg passive når folkemålsformer i bokmålet er trua.

Særutvalget begynner sitt arbeid nå. Vi som vil verne om og bygge respekten for den folkelige kulturen i Norge, må støtte aktivt opp om det mindretallet i utvalget som vi kan vente vil kjempe for folkemålsformene. Vi må gi uttrykk for det vi mener. Vi kan nytta pressa og sette i verk underskriftaksjoner mot raseringa av folkemålet. Lag kan sende resolusjoner til språkrådet til støtte for dem som taler folkemålets sak. Flere slike resolusjoner er alt sendt.

Det er to utvalgsmedlemmer som kaller seg sosialister og som er medlemmer av SV. Vi venter klar folkelig tale og handling fra dem.

Dersom resultatet av særutvalgets arbeid blir «full valgfrihet» i substantivbøyinga, bør det være grunnskuddet for Norsk språkråd. Da har vi fått syn for at rådet ikke er noe høvelig redskap for norsk folkemål, men en ny arena for målstriden, der folkemålsmotstanderne har gunstigere stridsforhold. Da bør talsmennene for folkemålet legge ned sine verv og forlate språkrådet.

ER SPRÅK-KLIMAET I FERD MED ENDRE SEG?

«Det er ikke mulig å si hvordan språkstriden vil utvikle seg videre. For 10 år siden ville mange sagt at folk var lei hele målstriden og ønsket stabilisering. Men i dag er situasjonen endret. Først nå kommer virkningen av språkopplæringen i skolen med grunnlag i rettskrivningen av 1938 og læreboknormalen. Hele klimaet er blitt annerledes. Det er således en klar tendens mot syntaktisk forenkling; den gjør seg gjeldende i alle moderne språk, engelsk er således typisk. Dette kan henge sammen med vår tids ungdomsopprør og den radikale atmosfære i kulturlivet. I dag ser vi at flere og flere bruker sterkt radikale former. De unge blåser de gamle regler og forbud en lang marsj og generer seg ikke for å bryte med morfologiske særmerke. I øyeblikket er det uråd å fastslå hvor representative disse radikale grupper er. En motreaksjon kan lett slå inn. Derfor er det for tidlig å trekke altfor vidtrekkende konklusjoner av disse tendenser. Men vi synes å ha bedre muligheter for å få anerkjent utvidet bruk av samformer enn vi hadde for 10 år siden. Faktum er at de radikale former brukes i dag av de meget unge uten at noen tvinger dem til det. Det kan tyde på at slike former er blitt naturlige for dem.»

(Prof. E. Fjeld Halvorsen på Språklig samlings landsmøte i 1971.)

Bra attåtordsending

Nynorsken kjører med visse lik i lasta, som t. d. attåtordsendinga -leg.

Frå norskdomssynspunkt er det ingen grunn til å tvihalde på denne forma. Ivar Åsen seier ein stad at det gamle språket hadde både -legr og ligr, så norskere blir ikke språket av at ein stavar -leg. Derimot blir det utydeligere. Denne endinga er for veik i ein austlendings munn.

I ei lang rad med småstykker i Vårt blad bruker Arthur Klæbo den framtidige attåtordsendinga -lig, seinest i nr. 21, 1973. Der finner vi:

- ein underlig tilstand, -er virkelig, -verkelig sjukdom, -vitskapelig og velmeint, -lukkelig er den, -noko underlig. Gjer som Klæbo.

H. Nygard

FRIDA ANDREASSEN ETTF.

SKEI — SURNADAL

Kolonial — Kortevarer — Manufaktur

Uheldig Frisprog

I Frisprog nr. 17/1973 går redaktøren i rette med en offentlig tjenestemann, som ikke uten videre vil finne seg i språkpolitisk retting i annonser og avisinnlegg. Frisprog liker ikke det: «Vi synes dette er småtterier mot hva «øvste styreren for eit statskontor» kan tillate seg av virksomhet med den sprogpoltiske rød-blyant. Det ferskeste eksempel har vi fra telefonkatalogen, som nekter et shippingfirma å bruke betegnelsen «offshore» på en nyopprettet avdeling. Det er et internasjonalt ord, brukt i bransjen over hele verden. Televerket gikk til Norsk språkråd, som gav dem oversettelsen «avlands» eller «fralands».

Redaktøren prøver seg rettnok med et lite forbehold — «Nu hører såvisst ikke vi til dem som holder på engelske ord.»

Logikk har aldri vært Frisprogs sterke side.

Nynorsk for austlendingar

Den nye formannen i studentmållaget i Oslo, Arne Lauvhjell, er blitt intervjuet i lagsbladet FRAM. Her står m. a. å lese:

— Høver verkeleg nynorsk for austlendingar og by-folk?

— Det er godt samsvar mellom nynorsken og det folkelige talemålet, slik nynorsken er i dag, ikkje minst på Austlandet, og au i byane. Når mange kjenner nynorsk som fremmend, kommer det meste av at dei er opplærte til å tru det. Men det er ein realitet at enkelt-ord verkar uvante, og mange ord som er gamle i mål-føra, har ikkje hatt heimerett i tradisjonell nynorsk skriftnormal. Derfor vil me arbeide for at nynorsken i større grad gjev rom for ord og former frå bygde- og bydialektane, sjølv om dei frå først av var fremmend-lån i norsk mål.

Målstrid på ny måte?

— To bøker —

Nylig er det komme ut to bøker som begge har det siktemål å sette målstriden inn i ein sosial samanheng. Av plassomsyn kan vi ikkje gi noen utførlig omtale av dei i dette nummeret. Men vi nemner dei:

Rolv Mikkell Blakar: Språk er makt.

PAX FORLAG — 1973. 159 sider. Kr. 24,—.

Geirr Wiggen: Ny målstrid.

FORLAGET NOVUS — 1973. 116 sider.

Kr. 15,—.

Den første nemnde boka er m. a. omtalt av Geir Vestheim i Språknytt nr. 2/1973 (meldingsbladet for Norsk språkråd), den sist nemnde av Dag Gundersen i Dagbladet 29.6.1973.

På biblioteka kan ein få lese desse meldingane. Men best er det å skaffe seg bøkene!

SPRÅKPRIS — ETTERSPILL

— Om å tolerere en biskops egenartede stil —

Det har falt Morgenbladet tungt for brystet at biskop Monrad Norderval har fått Språklig samlings litteraturpris.

Der i garden er de rettnok liberale: «Vi har pent unnskyldt ham i vår bokanmeldelse i oktober, og selv Frisprog har gitt tydelig uttrykk for at man må kunne tolerere biskopens egenartede stil.»

Men biskopens «naive tro på samnorsken — på bastardsproget unnfanget av brødpolitikere —» — skuffer Morgenbladets B.B. (?) Med dette som utgangspunkt går B.B. til et drabelig angrep på landslaget, i kjent Morgenblad-stil.

Vi skal ikke trøtte leserne med å gjengi innlegget. I stedet skal vi gi Morgenbladet ros for at det tok inn et tilsvarende, uten retting, og gjengi det:

I MORGENBLADET 11. mai har B.B. gitt uttrykk for stor skuffelse over at biskop Monrad Norderval trur på, og bruker noe som betegnes «bastardsproget unnfanget av brødpolitikere».

Det får så være. Men samtidig fletter B.B. inn en del påstander som det må være tillatt å kommentere:

Påstand: Det er bare en «luguber liten klikk» som trur på samnorsktanken.

Merknad: Samnorsktanken må en oppfatte som tanken om at vi, 4 mill mennesker som snakker norsk, en gang skal få et felles skriftspråk, med

Nye toner? Også formverk?

I det øyeblikk dette bladet går til trykking, signaliserer riksmålsfolket nye folkemålstoner, hva grunnen nå kan være.

Utgangspunktet er en artikkel av Georges Abel i Aftenpostens kveldsnummer 22.11.1973 med overskrift «Frivillig tilsig av særnorske ord beriker riksmålet».

I Morgenbladet følger K. B. (ikke B. B.) opp med en brennpunkt-artikkel 27.11.1973. Han slutter slik:

«I DAG har riksmålet råd til å la seg påvirke av folkesprogets ordforråd og formverk — uten frykt for at det kan bety riksmålets undergang.

I dag er ikke lenger samnorskprofetene riksmålets verste anstøtstener — men derimot de halstarrige purister innen vår egen leir som ikke aksepterer at der har skjedd noe i naturlig norsk sprogutvikling siden 1880-årene.

Jeg frykter at mange av de forbenede innlegg man fra tid til annen kan lese rundt i avisenes spalter og som avslører en fullstendig steril og statisk sprogoppfatning, kan gjøre riksmålet adskillig større skade, kanskje særlig i yngre menneskers bevissthet, enn de i og for seg velmenende skribenter aner.»

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.
Medlemspengar, kr. 20,— pr. år.
Postgiro 16 378.

Formann:

Ivar Hundvin

Peter Kolstads vei 15, 300 DRAMMEN

elementer fra begge de tidligere skriftvariantene.

Tendensen har gått i den retning i over 100 år, og med godt resultat. Så den tanken må det være mange som trur på. Og et enstemmig Storting har nå gitt Norsk språkråd i oppdrag å «støtte opp om den utvikling som på lengre sikt fører språkene nærmere sammen». Så retningen er klar.

Men det er tydeligvis noen som bare har forakt til overs for tanken, og motarbeider den med alle midler. Antakelig er det en liten klikk.

Påstand: Språklig samling vil at vi skal påprakes et fattig språk, som politikere og «ordoppfinnere i samnorsk-rørsla» konstruerer. Skolebarna blir fattige på ord.

Merknad: En lærer bad elevene i en ungdomsskole-klasse i Oslo skrive alle de norske ord og uttrykk de kjente til og som tilsvarte det engelske «tail». De fleste skrev ett: Hale.

På spørsmål om de ikke kjente til ord som rove, stjern, spel, svans, vele, spord, var svaret: Jamen er ikke det nynorsk, eller samnorsk? Kan vi bruke det?

Her har vi i et nøtteskall konsekvensen av den følelsesbetonte riksmålspropagandaen. Det er nettopp en slik holdning, oppøving til språklig apartheid, Språklig samling søker å motvirke.

DETTE HAR IKKE noe å gjøre med bokstaver og bøyning av de enkelte ord. Eller er det kan hende slik at språket blir rikt på ord og nyanser hvis en bare får bort a-endingene?

Påstand: Språklig samling vil at staten skal «tvangsdirigere» folk til å skrive og tale samnorsk.

Merknad: Et samnorsk skriftspråk eksisterer foreløpig bare som et framtidsmål. Det vi har og som støter B.B. — men tiltaler andre (f. eks. biskop Norderval) — er forskjellige varianter som avviker fra tradisjonelt riksmål, men ligger nær opp til utbredt talemål. Det er steg på veien mot målet.

Det er ellers rett nok at staten øver språktvang i skolene og i statsadministrasjonen. Den sier: Her er de offisielle ordlistene — bruk dem!

HVIS STATEN sa: Her er Riksmålsforbundets ordliste — bruk den! — var tvungen da plutselig blitt borte?

Begrepet tvang/frihet synes å egne seg lite i en språkdiskusjon, men desto bedre i propagandaen.

Hvordan er det forresten med den lovpriste språkfrihet når det gjelder innlegg og annonser i Morgenbladet? Norderval får beholde sin egen språkform, leser vi. Det er kanskje et unntak? J. Hundvin.